

BESPREKING VOOR 'LITERATUUR IN ZICHT'

Adriaan van Dis, De wandelaar
Amsterdam / Antwerpen, 2007 (5^e druk)

Introductie en grote lijn

27 oktober 2005: in een buitenwijk van Parijs ('Neuf-Trois') komen twee jongens van Afrikaanse afkomst in een transformatorhuisje om het leven, een derde jongen komt er met zware brandwonden vanaf. De jongens zouden ondoordacht deze 'schuilplaats' ingevlucht zijn, omdat de politie hen op de hielen zat. Felle protestdemonstraties zijn het gevolg, eerst in de buitenwijken van Parijs, later ook in het centrum en in andere steden. Honderden auto's worden in brand gestoken, bushokjes worden vernield, ruiten ingegooid en agenten bekogeld met stenen. Pas na een kleine maand keert de rust terug. Er zijn dan inmiddels zo'n drie duizend arrestaties verricht.

Het is deze onrustige periode die Adriaan van Dis gekozen heeft als achtergrond voor zijn boek 'De wandelaar'. Meneer Mulder is de hoofdpersoon. Hij woont in Parijs en kan het zich dankzij een erfenis permitteren om de dagen al wandelend door te brengen: 'De route ligt vast, de handelingen zijn altijd dezelfde en de herhaling stelt hem gerust.'(8) Maar daar komt verandering in: bij een brand in een kraakpand weet een hond te ontkomen aan het vuur, Mulder ontfermt zich over het dier, waarna hij via de wandelingen met Le Chien in aanraking komt met het Parijs van de illegalen, de vluchtelingen en de zwervers. Passend bij zijn andere leven kiest hij zich een andere naam: Nicolas Martin. De naam van deze verzetsheld las hij op een plaquette op de muur van het kraakpand. De rest van het verhaal draait dan om allerlei ontmoetingen met dat andere Parijs, met mensen die hij tot dan toe ontliiep of die hij alleen op grote afstand bekeek, met religie(s) waarvan hij wel wist, maar 'hij was er altijd zonder nadenken aan voorbijgegaan.'(42) De context van het roerige Parijs in 2005 en de niet alledaagse personen waarmee Mulder in aanraking komt, zorgen voor een boek dat boeit. Minstens zo boeiend is de manier waarop de thematiek en de daarmee samenhangende motieven met de intrige verweven zijn.

Wandelaar of betrokkene?

Mulder is de naam van de wandelaar, van degene die zich afzijdig houdt, de man die zijn post niet of te laat openmaakt, die alle mensen van zich afboent (151). Martin is de naam van degene die hij zou willen zijn: 'Nicolas Martin als zijn betere ik (...) een man die wat deed' (114). Maar Mulder blijkt sterker dan Martin, zijn opsomming van goede daden aan het eind van het boek komt niet verder dan 'Ik heb voor een hond gezorgd van wie ik veel hield en ik heb hem weggegeven. Ik heb een vriend aan een vrouw geholpen, een vrouw van wie ik had kunnen houden' (216). Die vrouw is een Sri Lankaanse, die door de brand in het kraakpand weduwe is geworden. Mulder geeft haar geld, zodat ze haar man eervol in het thuisland kan laten cremen. Mulders motief om te helpen is echter onzuiver: 'schuldgevoel dreef hem, een volstrekt onberedeneerd schuldgevoel, maar met goedheid had zijn geven niks te maken.'(114). Als de vrouw dat doorkrijgt, geeft dat verwijdering tussen hen, maar doorslaggevender daarvoor is dat Mulder haar zelf in aanraking brengt met een potentiële partner. Hoe groot zijn sympathie voor haar ook is, hij houdt deze vrouw toch buiten zijn leven. Zijn zich afzijdig houden krijgt wel een heel wrange invulling als Mulder alias Martin het laat afweten, als hij iemand ziet vermoorden. Hoewel hij een grote en sterke hond bij zich heeft, grijpt hij niet in. De ogen van de hond verwijten hem dat ook: 'Je ziet hoe iemand dood wordt getrapt en maakt je zorgen over de vouw in je broek.'(74).

Mulder de estheet

Zich zorgen maken over de vouw in een broek, niet tegen vlekken en vuil kunnen, genieten van nette stadsparken, het hoort helemaal bij Mulder. Hij poetst graag vanwege het 'plezier dingen hun glans terug te geven. (...) Schoonheid gaf overzicht, veiligheid (122). De hond brengt hem juist in aanraking met die wijken en straten in Parijs, waar vuil, pijn en afzichtelijkheid domineren. Omdat hij de hond altijd bij zich heeft, kan hij ook geen musea meer bezoeken, zodat hij 'de helende werking van schoonheid' (131) moet missen. En dat terwijl hij niet zonder schoonheid kan, schoonheid in de meest ruime zin van het woord: 'een kind voor een raam met een poes op z'n schouders, een vruchtentaart als zomerhoed, statige bruggen en gevels, verstilde binnenpleinen, symmetrische tuinen en het stroompje water in de goot. Maar stad en mensen deden hem pijn, zijn hond had hem er anders naar leren kijken'.(132) En dat is ingrijpend voor iemand, voor wie schoonheid het gemis aan religie moet goedmaken: 'Als hij nog ergens troost kon vinden, was het in een museum. Misschien ervoer hij daar wat anderen in kerken zochten.'(132)

Om wie roep je dan midden in de nacht?

Zoekt hij het zelf dan helemaal niet in kerken? Gaandeweg het verhaal raakt Mulder min of meer bevriend met de RK père Bruno. Als de pater hem nodig heeft om een illegaal aan een paspoort te helpen en hem naar de kerk laat komen, noemt Mulder de kerk een gruweltheater en het feit dat hij daar bijna kind aan huis wordt, ontlokt hem één van de weinige vloeken die het boek ontsieren. Anderzijds zien we hem vrijwillig de kerk opzoeken om te schuilen, d.w.z. te 'schuilen voor de tijd, hoe hard de klokken ook sloegen. Schuilen voor zichzelf. In kerken kon hij denken zonder te weten waaraan hij dacht. Uren. In dat vreemde geroezemoes, in dat prachtige licht.'(159) Ook in de gesprekken met de pater komt Mulders haat-liefdeverhouding met religie tot uiting. Het is de moeite waard om de discussies tussen de pater en de rationalistische postmoderne Mulder te lezen. De moeite waard om zo de wereld van de niet-gelovige – die de wereld is waarin wij leven – te doordenken. De moeite waard ook omdat de schrijver de pater dingen laat zeggen die echt gezegd kunnen worden door een pater. Adriaan van Dis is geen Maarten 't Hart die ouderlingen op huisbezoek karikaturaal laat buikspreken. Aan het eind van het eerste 'godsdienstgesprek' slaat Mulder zelfs een kruisje, want 'hij wilde ook gelukkig zijn.'(69). Hij doet het wel achter de rug van de pater, maar 'De hond zag het' (69). De hond die al eerder via zijn blik tegen zijn baas zei: 'je zegt dat je niet in God gelooft. Maar om wie roep je dan midden in de nacht?'(57)

Uiteindelijk winnen het relativisme en het estheticisme in Mulder: 'Misschien moest hij een eigen godsdienst oprichten. Een cultus van toewijding. Met de grootst mogelijke liefde dingen doen. Schoenen poetsen. Strijken. De hond kammen. En bidden, dat wil zeggen, tegen jezelf praten en de kern aanspreken. Wat die kern was wist hij niet, maar daar zou hij proberen achter te komen, door zichzelf vragen te stellen, vragen die als sondes de kern aftasten.'(165) Vragen die overigens niet en nooit beantwoord worden, want er zijn geen antwoorden, althans niet volgens Mulder (214). En hoe krachtig de pater ook argumenteert, Mulder komt niet verder dan het geloof in de hoop, 'omdat er niks anders op zit (...), geloof in de mens die er per ongeluk is en er het beste van probeert te maken.'(215)

Martin exit

Voor die mens die er het beste van probeert te maken, had Mulder een andere naam nodig. Zijn echte naam zou de 'betovering' van het weldoen kunnen verbreken (178). Helaas moet hij aan het eind van het boek aan iedereen bekennen dat hij Mulder heet i.p.v. Martin (187). Zelfs de plaquette waaraan hij de naam Martin ontleend had, is onleesbaar geworden (217)

Mulder is dus toch Mulder gebleven, of weer honderd procent Mulder geworden, nog steeds een wandelaar, een toeschouwer, een waarnemer, die in de laatste regel van het boek beschreven wordt met: 'Hij liep alleen en zag en rook alles' (219)

Stijl

Het taalgebruik in 'De wandelaar' is een estheet als Mulder waardig. Keer op keer kom je formuleringen tegen die je aandacht vragen: trefzekere opsommingen als op p.15 (de voorgeschiedenis van de hond), het 'werken' met geuren als op p.63 (de kloostergeuren), ironische beschrijvingen als op p.124 en originele stijlfiguren en vormen van beeldspraak. Nog enkele voorbeelden ter illustratie:

'de patron schonk in, als een koster die het wijwaterval bijvult'(17);

'Mulder zweeg, maar zijn lichaam vloekte' (37);

'Een blauwe damp danste in het binnenvallend licht'(46, over wierook in de kerk);

'Ook aan zijn taal was veel blijven kleven'(50, over het gezwollen taalgebruik van een boeddhistische monnik, aan wie te zien is dat hij overvloedig geniet van eten en drinken);

'Het schimmelde in de hemel'(95, in de kerk, over het gewelf van duizenden steentjes);

'het papier rook zo muf als de laatste metro' (112);

'Een man met een geheugen voor de toekomst'(192).

Conclusie

De wandelaar is een boeiend en knap geschreven boek. De vele motieven en gebeurtenissen roepen indringend het spanningsveld op van wel of niet betrokken zijn bij het leed en de problematiek van deze wereld. Het is ook een eerlijk verhaal, dat laat zien dat een gelovige (de pater) een bron heeft voor engagement, die een rationalist (Mulder) niet heeft (215). Een eerlijk verhaal ook in die zin dat Van Dis zijn wandelaar nogal eens laat wankelen, ten diepste heeft Mulder immers geen houvast, niet aan de riem van een hond (69), want die hond geeft hij weg, maar ook niet aan een religie die de basis in de mens zelf zoekt. Is dat de reden dat de pater zich van Mulder losrukt in een droom die aan Pniël doet denken? 'Mulder klampte zich vast aan zijn knopen. "Zegen mij!" riep hij. De zon brak door. De pater rukte zich los. Mulder verloor zijn evenwicht ... (191)

K. van Walsem, Sommelsdijk